

Артеменко Ольга Вікторівна

вчитель-дефектолог

КЗ «Запорізька спеціальна загальноосвітня
школа-інтернат «Джерело»

Запорізької обласної ради

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

У статті здійснено огляд теоретичних основ становлення соціальної компетенції учнів з особливими освітніми потребами. Проаналізовано зміст поняття «соціальна компетенція», визначено її зміст і структуру на основі психолого-педагогічних досліджень. Окреслено специфіку формування і розвитку соціальної компетенції в учнів з особливими освітніми потребами. Акцентовано увагу на якісних ознаках соціальної компетенції учнів з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: становлення, соціальна компетенція, учні з особливими освітніми потребами, формування, розвиток.

Artemenko Olga Viktorivna

special education teacher

KZ «Zaporizhzhya special boarding school «Source»
Zaporozhye regional council

THEORETICAL FUNDAMENTALS OF FORMATION OF SOCIAL COMPETENCE OF STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

The article reviews the theoretical foundations of the formation of social competence of students with special educational needs. The content of the concept of «social competence» is analyzed, its content and structure are determined on the basis of psychological and pedagogical research. The specifics of formation and development of social competence in students with special educational needs are outlined. Emphasis is placed on qualitative features of social competence of students with special educational needs.

Key words: formation, social competence, students with special educational needs, formation, development.

Постановка проблеми: Соціально-економічні перетворення зумовлюють значні зміни в освіті й вихованні: ставляться нові завдання, впроваджуються нові навчальні предмети, інноваційні освітні й виховні технології, створюються інноваційні моделі загальноосвітніх навчальних закладів, модернізується зміст освіти. До результатів навчання суспільство ставить усе більші вимоги – освітній заклад має дати учням не тільки міцні знання та навички, а й сприяти вихованню й розвитку учнів відповідно до їхніх навчальних можливостей, потреб, запитів, задатків тощо.

Актуальність: Значення проблеми формування соціальної компетентності учнів з особливими освітніми потребами обумовлюється багатьма причинами.

Так, учні спеціального закладу загальної середньої освіти не мають відчувати порушення розвитку через обмеженість повномасштабної участі в різноманітних сферах соціального життя. Юридично учні володіють усім комплексом прав, гарантованих Конституцією й відповідними законами України. Утім, через порушення розвитку вони не можуть повноцінно скористатися гарантованими правами та свободами. У зв'язку з цим головним завданням зазначеного вище закладу є підготовка учнів до повноцінного життя.

Крім того проблема соціалізації осіб з особливими освітніми потребами актуальна не тільки для самих дітей, але й для суспільства, у яке вони інтегруються. Як відомо, за законами компенсації можливостей, обмежена у фізичній сфері людина обов'язково прагне до гіперкомпенсації у тій сфері, яка їй доступна [3].

Відповідно до цього серйозною проблемою є соціалізація осіб з особливими освітніми потребами у соціумі, виробничому й родинному середовищі. Спеціальний заклад загальної середньої освіти недостатньо акцентує увагу на проблемах такого характеру, на труднощах, які виникають у різних сферах життєдіяльності учнів, цілеспрямовано не впливає на їх профілактику та усунення. Це ускладнює процес взаємодії людини й соціального середовища, стримує її включення до системи суспільних відносин й набуття соціального досвіду тощо.

Мета статті – проаналізувати теоретичні основи становлення соціальної компетенції учнів з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу. Соціальна компетентність передбачає необхідність формування готовності до співпраці, комунікативні навички, роботу в команді, прагнення до розуміння власних потреб і вимог, здатності приймати свої рішення, соціальне єднання, уміння визначати основні ролі в суспільстві, культуру міжособистісних відносин [6].

У спеціальній освіті соціальна компетентність була предметом вивчення, зокрема у багатьох науково-педагогічних працях Л. Кунельської, А. Панової, М. Мауковської, О. Холостової, Х. Спанярд, М. Фурсова, В. Слот. Заслужують на увагу роботи і дослідження, присвячені соціальній роботі як засобу соціалізації дитини з особливими освітніми потребами (А. Мудрика, О. Белінської, Л. Грачова, Я. Коломенського, А. Панової). Праці, які висвітлюють досвід нетрадиційних підходів до реабілітаційного процесу Л. Грачов, Г. Іващенко, Є. Кім, Н. Роберт є значною практичною допомогою фахівцям. Значну увагу до

питання забезпечення життєвої компетентності дітей з фізичними та інтелектуальними порушеннями приділяють вітчизняні вчені (В. Тарасун, Т. Титаренко, В. Циба, Л. Артемова, Л. Сохань та ін.) [3].

У свою чергу Н. Бібік стверджував, що «соціальна компетентність» передбачає здатність жити в соціумі (враховувати інтереси та потреби соціальних груп; дотримуватися соціальних норм та правил; співпрацювати з партнерами), а також адекватно виокремлювати, фіксувати, аналізувати та ідентифікувати питання на перетині системи соціальних відносин суспільства людини [2].

У цьому значенні Н. Гавриш констатує, що соціальна компетентність виступає інтегральною якістю особистості, вона складається з комплексу мотиваційних, емоційних, характерологічних особливостей і виявляється у соціальній активності та гуманістичній спрямованості особистості.

Соціальна компетентність учнів з порушенням інтелектуального розвитку, на думку О. Проценко, формує знання, уміння, навички та здібності, потрібні для подальшої освіти в постійно мінливих і непередбачених соціальних умовах, і повинно стати головним механізмом у соціалізації та адаптації, підготувати дитину до засвоєння та виконання основних соціальних ролей у суспільстві.

Трактуючи роботу вченої Т. Поніманської, зазначаємо, що соціальна компетентність дитини ніщо інше, як відкритість до суспільства, навички соціальної поведінки, готовність до сприймання соціальної інформації [2].

Поняття соціальної компетентності міститься у працях М. Савченко, і необхідні в структурі життєвої компетентності особистості. На думку науковця, майбутнє дитини залежить від того, як вона зможе адаптуватися до соціального середовища, коли поряд не буде дорослих, готових прийти на допомогу.

Проведений аналіз наукових праць з означеної проблеми дав змогу визначити, що сьогодні проблема формування соціальної компетентності в учнів з особливими освітніми потребами ставить перед освітнім простором завдання – розвиток повноцінної особистості кожного.

Сформована соціальна компетентність, за І. Єрмаковим, вимагає вміння рахуватися з правами інших людей і соціальними нормами. Це вказує на ситуативний характер прояву соціальної компетентності. Розгортання її життєвого потенціалу являє собою формування та становлення соціальної компетентності особистості [5].

Особливого значення набуває проблема соціально особистісного розвитку і взаємодії дітей зі зниженою здатністю до адаптації, тобто

з особливими освітніми потребами. Розвиток психіки дітей зазначеної категорії знаходиться в набагато більшій та складнішій залежності від способів і якості структурування освітнього середовища, ніж це має прояв у їх однолітків з нормотиповим розвитком. У зв'язку з цим освітнє середовище набуває корекційно розвиваючий характер. Також будується з урахуванням виду, тяжкості, структури первинного порушення та вікових і індивідуальних особливостей дитини з особливими освітніми потребами [7].

Для визначення змісту і структури соціальної компетентності учнів з порушенням інтелектуального розвитку як інтегральної детермінанти їх соціалізації ми будемо спиратися на такі ключові положення. Не менш важливим є те, що діти з особливими освітніми потребами знаходяться в ситуації психологічної напруженості та невизначеності, оскільки провідною діяльністю є спілкування з однолітками та ідентифікація власного «Я» через призму соціальної взаємодії. Відповідно до цього соціальна й інші ключові компетентності можуть бути ідентифіковані тільки на практиці, виходячи з цього твердження, також важливим є наявність простору, який стимулює учня з особливими освітніми потребами до їх використання у житті [4].

Соціальна компетентність поєднує в собі загальні ознаки поняття «компетентність особистості», які звужуються й уточнюються значенням і логікою поняття «соціальна». Такими загальними ознаками компетентностей є їх практико-зорієнтований характер і творча спрямованість. Соціальна компетентність особистості охоплює різні сфери людської діяльності: навчальну, професійну, власне соціальну взаємодію, є однією із істотних передумов продуктивної міжособистісної взаємодії в усіх її проявах.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив поняття «соціальна компетентність» розглядати як процес і результат засвоєння й активного відтворення особистістю соціально-культурного досвіду (комплексу знань, умінь, цінностей, норм, традицій) на основі її діяльності, спілкування, відносин; як інтегративний результат, що передбачає зміщення акцентів з їх накопичення до формування здатності застосовувати досвід діяльності при вирішенні життєвих проблем, брати на себе відповідальність, проявляти ініціативу, активність у командній роботі, попереджувати і вирішувати конфлікти, бути толерантним у складних ситуаціях, проявляти емпатійність.

Реформування освітньої галузі спрямовано також на формування й розвиток в учнів інформативних, комунікативних, ключових соціальних та інших

компетенцій. Передбачає розвиток їх самостійності та активності в пошуку нового творчого потенціалу. Вони деталізуються і об'єднуються в комплекс навичок, цінностей, знань, умінь, здатностей за навчальними галузями й життєвими сферами.

Висновки. Таким чином, в удосконаленні системи освіти є пріоритетним розвиток соціальних компетентностей. Саме соціальні компетентності є домінуючими в якійсь характеристикі школи життєвої компетентності. Соціальні компетентності (характеризують уміння людини повноцінно проживати у суспільстві) – це здатність брати на себе відповідальність, безконфліктно виходити з життєвої ситуації, приймати рішення, робити вибір, приймати діяльність демократичних інститутів суспільства. Отже, соціальна компетентність – це володіння певним рівнем соціальної компетенції, соціальними повноваженнями, соціальними знаннями, які дозволяють існувати та діяти у соціумі.

Перспектива дослідження. У дослідженні теоретичних основ становлення соціальної компетенції учнів з особливими освітніми потребами на базі Запорізької спеціальної загальноосвітньої школи-інтернат «Джерело» Запорізької обласної ради.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бартків О., Дурманенко Є. До проблеми формування соціальної компетентності у дітей з особливими потребами. Волинь, 2013. С. 4–6.
2. Бібік Н. М. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти. *Початкова школа*. 2010. № 9. С. 1–4.
3. Гончарова-Горяньська М. Соціальна компетентність: поняття, зміст, шляхи формування в дослідженнях зарубіжних авторів. *Рідна школа*. 2004. № 7–8.
4. Данилейко С. І. Шляхи формування соціальної компетентності учнів початкової школи. URL:<http://intkonf.org/-danilevko-si-shlyahiformuvannya-sotsialnovi-kompetentnosti-uchnivpochatkovoyi-shkoli/>.
5. Коваленко В. В. Формування соціальної компетентності учнів молодших класів в умовах сучасного інформаційного простору. К. : НАПН України, 2015.
6. Краснокутская С. Н. Социальная компетентность: понятие и характеристика. *«Вузовская наука – Северо Кавказскому региону»* : Материалы VII региональной научно-практич. конференции. Ставрополь, 2003.
7. Мудрик А. Б. Соціальна компетентність особистості : постановка проблеми і теоретичні аспекти дослідження. *Вісник чернігівського національного педагогічного університету*. Вип. 94. Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка ; гол.ред. М.О. Носко. Чернігів : ЧДПУ, 2011. С. 26–29.